

УДК: 81:811

DOI:10.35254/bhu/16948386_2021_56_57_158

Эшенкулова Г.Э.,
Национальная академия наук,
Институт языка и литературы

КЫРГЫЗ ЖАНА ТҮРК ТИЛДЕРИНДЕГИ МАКАЛ-ЛАКАПТАРДА НИКЕ БОЮНЧА ТУУГАНЧЫЛЫК ТЕРМИНДЕР

Кыскача мазмуну

Макалада, кыргыз жана түрк тилдериндеги макал-лакаптарда нике боюнча тууганчылык терминдердин чагылдырылышы сөздүк составы жана маанилик өзгөчөлүктөрүнө жараша эки топто каралып, алардын арасындагы байланыштары жана айырмачылыктары салыштыруу негизинде изилденет. Макал-лакаптар элдин жашоо-шарты, күнүмдүк турмуш тажрыйбаларынын негизинен алынып, таамай жана таасирдүүлүгү, көркөм жана ыргагы менен эл адабиятынын башка түрлөрүнөн олуттуу айырмаланып турат. Тилге, кеп өнөрүнө айрыкча көңүл бөлгөн кыргыз жана түрк элдери макалдарга өтө бай жана басымдуу бөлүгүн тууган-туушкандык карым-катнаштарга байланыштуу макал, лакаптар түзөт. Теги бир кыргыз жана түрк тилдеринде орток макалдардын саны абдан көп, бирок социалдык, географиялык, диалектилик айырмачылыктарды эске алганда мааниси жагынан дал келбеген айырмалуу макалдардын да саны аз эмес экендиги көрүнөт.

Түйүндүү сөздөр: кыргыз тили, түрк тили, макал-лакаптар, нике, үй-бүлө, туугандык терминдер, маданият.

ТЕРМИНЫ РОДСТВА ПО БРАКУ В КЫРГЫЗСКИХ И ТУРЕЦКИХ ПОСЛОВИЦАХ

Аннотация

В статье рассматривается отражение терминов родства по браку в кыргызских и турецких пословицах в двух группах в зависимости от лексических и семантических особенностей, а также анализируются взаимосвязи и различия между ними. Пословицы рождаются из условий жизни людей, из опыта повседневной жизни и значительно отличаются от других видов народной литературы своей краткостью, устойчивостью и выразительностью. Кыргызский и турецкий народы уделяющие особое внимание языку и риторике, очень богаты пословицами и большинством из них посвященными родственными отношениям. Количество общих пословиц в кыргызском и турецком языках очень велико, но, учитывая социальные, географические и диалектные различия, также существует множество разных пословиц, которые не совпадают по значению.

Ключевые слова: кыргызский язык, турецкий язык, пословицы, брак, семья, термины родства, культура.

MARRIAGE-BASED KINSHIP TERMS IN KYRGYZ AND TURKISH PROVERBS

Abstract

The article examines marriage kinship terms in Kyrgyz and Turkish proverbs in two groups, depending on the lexical and semantic features and also analyzes the relationships and differences between them. Proverbs are derived from the living conditions of the people, from experience of life and differ significantly from other types of folk literature in their brevity and expressiveness. The Kyrgyz and Turkish people have very rich proverbs and most of them dedicated to kinship relations. The number of common proverbs in the Kyrgyz and Turkish languages is very large, but given the social, geographical and dialectal differences, there are also, many different proverbs that do not coincide in meaning.

Key words: Kyrgyz language, Turkish language, proverbs, marriage, family, kinship terms, culture.

Ар бир улуттун оозеки чыгармасына көз жиберсек, эң байыркы замандан бүгүнкү күнгө чейин маанисин жоготпой, муундан-муунга көөнөрбөс руханий мурас катары берилип келе жаткан макал, лакаптарды көрөбүз. Анткени макал, лакапта ошол элдин дүйнө таанымы, аң-сезими, ой-санаасы, көз-карашы, рухий байлыгы, ишеними, кыялы, жүрүм-туруму, наркы, каада-салты, үрп-адаты, коомдук түзүлүшү, адамдардын өз ара мамилелери жана туугандык карым-катнаштары айтор, жашоо-турмуштун бардык чөйрөсү камтылган. Макал-лакаптар элдин жашоо-шарты, күнүмдүк турмуш тажрыйбаларынын негизинен алынып, ички маани-мазмунун эл өзү жаратып, ой тереңдиги, курчтугу, таамай жана таасирдүүлүгү, көркөм жана ыргагы, кыска жана колдонууга ыңгайлуулугу менен эл адабиятынын башка түрлөрүнөн олуттуу айырмаланып турат. Ушуга байланыштуу макал-лакаптар жаш муундун акыл-эсин, логикалык ой-жүгүртүүсүн өстүрүүдө, адамдык жекече сапаттарын калыптандырууда, жашоодо жакшы менен жаманды ажыратып, чындыкты таанып билүүдө, адеп-ахлак жана ыйман-ызатка чакыруу менен, таалим-тарбия берүүчүлүк максатта даяр материал катары колдонулгандыктан, элдик оозеки чыгармалардын эң баалуу үлгүсү катары көрсөтүлөт.

Дидактикалык чыгармалардын ичинде “адам оюнун, акыл-эсинин энциклопедиясы” деп атоого татыктуу боло турган макал, лакаптарга “Кыргыз элинин оозеки чыгармачылык тарыхынын очерктери” аттуу эмгегинде мындай аныктама берилет. “Макал — деп, коомдук турмуштун бардык жагын кучагына алуучу, адамдардын турмуштук тажрыйбаларынан алынган жана алардын дүйнөгө карата көз караштарын билдирип турган, тарбиялык мааниси терең, курч сөздүү, рифма жана ритмге ээ болгон, ойду бүтүрө айткан кыска, поэтикалык сүйлөмдөрдү айтабыз. Ылакап — деп кандайдыр бир окуянын негизинде же адамдардын жүрүш-турушунун, мүнөзүнүн өзгөчөлүгүн жыйынтыктап, так, элестүү кылып берилген, өзүнчө чечүүчү тарыхы бар, көбүнчө каймана мааниде айтылып, контекстке карата мааниси чечилүүчү кыска, образдуу сүйлөмдөрдү айтабыз” [1, 115-б.].

Ал эми түрк окумуштуу Өмөр Асым Аксой тарабынан түзүлгөн “Макал-лакаптар жана фразеологизмдер” сөздүгүндө төмөнкүчө сыпатталат: “Биздин каада-салтыбыз менен сиңген макал-лакап түшүнүгүбүз бар. Бул түшүнүккө ылайык, макал-лакаптар жан-дүйнөбүзгө таасир берүүчү ыйык касиети бар улуттук элемент болуп саналат. Макал-лакаптар калың элдин кылымдарга таянган сыноолорунан, турмуш туундуларынан жана терең ойлорунан жаралган. Алар улуттун жалпы ой-пикирин, ишенимин жана мамилесин көрсөтүп, бизге акыйкаттын жолун көрсөтөт. Макал менен тастыкталган мамиленин тууралыгын бардыгы чындык катары кабыл алышат” [2, 15-б.].

Өмөр Асым Аксойдун аныктамасы аркылуу да

макалдын калыптанышы жана маани-маңызы жөнүндө түшүнүк алып, макал — ар бир улуттун басып өткөн тарыхый жолундагы жеке турмуштук тажрыйбасын, философиялык ой корутундуларын чагылдырган көрүнүш экендиги такталат. Макал-лакаптын түрк тилинде “atasözü” деп аталышынын негизи да ата-бабалардын сөзү, алардан калган накыл кеп экендигин туюндурат.

Тилге, кеп өнөрүнө айрыкча көңүл бөлгөн кыргыз жана түрк элдери макалдарга өтө бай жана жогоруда айтылгандай, аларда коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрү камтылып, басымдуу бөлүгүн адамдардын өз ара мамилелери жана тууган-туушкандык карым-катнаштарга байланыштуу макал, лакаптар түзөт. “Ага-тууган ынтымактуу болсо ат көп, абысындар ынтымактуу болсо аш көп”, “Керегем сага айтам, келиним сен ук, уугум сага айтам, уулум сен ук”, түрк элдеринде “Akraбaya taş atan onmaz”, кыргызча мааниси “Бир тууганга жамандык кылган оңбойт” сыяктуу макалдар кыргыз жана түрк маданиятында үй-бүлө жана туугандык мамилелерге өзгөчө маани бергендигин айгинелейт.

Туугандык терминдер түрк тилдеринин негизги сөз байлыгына таандык жана кылымдар бою туруктуу колдонулуп келген. Бул туугандык мамиле кыргыз тилинде “бир тууган, ага-ини, жатындаш, киндиктеш, кайын журт, төркүн” сыяктуу лексемалар аркылуу берилсе, түрк тилинде “akraba, kardeş, hisim, kaуın” терминдери аркылуу берилет. Түрк тилдеринде тууган-туушкандык мамилеге байланыштуу терминдер үч топто каралат:

1. кан боюнча / kan bađına göre;
2. нике боюнча / nikâh bađına göre;
3. жалпы терминдер / genel olarak kullanılmıř terimler.

Биз, бул макалада кыргыз жана түрк тилдериндеги макал, лакаптарда нике боюнча тууганчылык терминдердин маани-маңызын аныктап, айырмачылык жана жалпылыктарын салыштыруу негизинде карайбыз.

Түрк тилдериндеги макал-лакаптар алгачкы жолу Махмуд Кашкаринин 1072–1077 ж.ж. жазылган “Дивану лугатит түрк” (Түркий тилдер сөз жыйнагы) эмгегинде изилденет. Мында түрк элдеринин (карлук, кыпчак, кыргыз, чигил, йагма, огуз, тухси, уйгур, аргу, чарук ж.б) тилдеринен иргелип алынган 7500 дөй сөз камтылып, арапчага которулган. Тигил же бул сөзгө байланыштырылып 290 макал-ылакап, 4 кошок ыры, бир катар элдик баатырдык дастандардын үзүндүлөрү, жаз, сүйүү жана башка темаларга байланыштуу ырлардан үзүндүлөр берилген [3, 106-б.]. Алардын ичинде биздин изилдөөбүздүн объектиси болгон үйлөнүү, турмушка чыгуу салттары тууралуу да маалымат берилип, никеге байланыштуу келип чыккан туугандык терминдерди чагылдырган макал-лакаптар колдонулган. Мисалы, “ургаачы эрге тийди” деген сүйлөм “урагут эрленди” же “урагут бегленди” деп айтылган. Нике түнү жаңы келинди ээрчип кирип, кызмат кылган аялды “эгетлик карабаш” деп аташкан. Келиндин ата-энеси

тарапты “түркүн” деп атап, “Кыз түркүни келди” сүйлөмү “Диванда” учурайт. Жубайы төрөгөндө кыз же эркек балалуу болгонун билүүгө ынтызаар ата төмөнкүдөй суроо берчү экен: “Тилкүмү тугды эзу бөрүмү?” — “Ал түлкүнү (кызды) төрөдүбү же бөрүнүбү (уулдубу)?” [3, 252-б.]. Калың берүү жөрөлгөсү да орун алган. “Калың берсе кыз алыр, керек болса кыз алыр” — “Калың берсе кыз алаар, керек болсо кымбатка алаар” деген макалды мисал кылган [3, 251-б.]. “Кизленчү келинде” — “Келин сырдуу”; “Үвүшлүк келин күдхегү йаваш болур” — “Белеги көп келиндин күйөөсүнүн мүнөзү жоош болор”; “Эрсек эрге тегмес, эбек эбге тегме” — “Ойноок аял эрге тие албайт, шашкан үйүнө жете албайт”; “Кичикда эвланип улгазу сэвнер” — “Жашында үйлөнгөн улгайганда сүйүнөт”; “Йавлак тиллиг бегден керү, йалнус тул йег” — “Жаман тилдүү эрден жалгыз жесир калган жакшы” [4, 31- б.].

Мисалдарда көрүнүп тургандай, орто кылымда колдонулган макалдардын айрымы азыркы кыргыз тилинде көп деле өзгөрүүгө учурабастан түп нускасындай берилсе, айрымы фонетикалык жактан айырмаланганын байкоого болот.

“Дивану лугатит түрк” сөздүгүндө нике боюнча жакындыкты атаган терминдер төмөндөгүдөй берилген:

Күдхегү — күйөө бала; сагдыч — күйөө жолдош; келин — келин; бег, гүйе, эр — күйөө, эр, жубай, жар, жолдош; карыш, катун, кис, ишилер, урагут — аял, келинчек, жубай, жар, зайып, катын; казын — кайын журт; түркүн — төркүн; кадхын — куда; кадхнагун — кудагый; йезне — жезде; йеңе — жеңе; намыжа — бажа; балдыз — балдыз; эке — кайын эже; йурч — кайын ини; кудхуз, тул, тугсак — жесир аял; күни — күндөш; кангсык, өгей — өгөй ата, өгөй эне; балдыр — өгөй уул, өгөй кыз [5, 136–140-б.].

Кыргыз жана түрк тилдериндеги нике боюнча тууганчылык терминдердин макал, лакаптарда чагылдырылышын сөздүк составы жана маанилик өзгөчөлүктөрүнө жараша эки топко бөлүп кароого болот:

1. Сөзмө-сөз же айрым сөздөрү окшош макалдар;
2. Мааниси окшош макалдар.

Аял, келинчек, жубай, жар, зайып, катын / еш, кар, avrat, zevce — бир эркектин никелештиги аял / bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın.

Сөзмө-сөз же айрым сөздөрү окшош макалдар:

‘Аял — эрдин жарым өмүрү’ [6, 65-б.] — ‘Bir adamın karısı o adamın yarısıdır’ [7, 310-б.].

‘Аялды ашынан тааны, баланы башынан тааны’ [8, 74-б.] — ‘Erkek iş başında, kadın aş başında belli olur’ [7, 443-б.].

‘Аялдын чырагы кырк’ [6, 66] — ‘Kadının kırk çırağı var, biri sönse biri yanar’ [7, 523-б.].

‘Аялдын чачы узун, акылы кыска’ [6, 67-б.] — ‘Kadının saçları uzun, akli kısa’ [7, 525-б.].

‘Аялдын сулуулугу — ажарында, эркектин сулуулугу — акылында’ [9, 45] — ‘Kadının akıllını güzellik, erkeğin güzelliğini akıl süsler’ [10, 102-б.].

‘Алтын баштуу аялдан, бака баштуу эркек артык’ [9, 33-б.] — ‘Altın başlı kadından cılız başlı erkek daha iyi’ [10, 73-б.].

‘Ат менен катынга ишенич жок’ [6, 75] — ‘At ile avrada inanılmaz’ [7, 204-б.].

‘Атты алсаң минип ал, катын алсаң билип ал’ [9, 83-б.] — ‘At alırsan binip al, kadın alırsan bilip al’ [10, 33-б.].

‘Бирөөнүн катыны бирөөгө кыз көрүнөт’ [6, 82-б.] — ‘Komşunun tavuğu komşuya kaz, karısı da kız görünür’ [10, 124-б.].

‘Жакшы аялдын күйөөсүнүн жакасы агарат, жаман аялдын күйөөсүнүн сакалы агарат’ [9, 145-б.] — ‘Avratı bet olanın sakalı tez ağarır’ [7, 112-б.].

‘Катын алсаң дардай, уул тууйт нардай’ [6, 128-б.] — ‘Kalçalı kadından pençeli oğul doğar’ [7, 345-б.].

‘Катындан башка душман жок, койнунда жатып билинбейт’ [6, 129-б.] — ‘Avrat gibi düşman olmaz, güler bildirmez, köpek gibi dost olmaz, ulur bildirmez’ [7, 110-б.].

Мааниси окшош макалдар:

‘Аял — үйдүн чырагы’ [6, 37-б.] — ‘Ocağın yakışığı odun, evin yakışığı kadın’ [7, 549-б.].

‘Аял — үйдүн туткасы’ [6, 37-б.] — ‘Evi ev eden kadındır’ [7, 246-б.].

‘Аял жакшысы — ырысы мол, аял жаманы — кайгысы зор’ [9, 73-б.] — ‘Kadın var, arpa ununu aş eder, kadın var buğday ununu taş eder’ [2, 84-б.].

‘Аялы жаман ажырашып тынат, коңшусу жаман көчүп тынат’ [9, 75-б.] — ‘Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; birinden göç, birin boşa, birin sat’ [2, 224-б.].

‘Аялдын азабы көп, гүйшүгү түмөн’ [9, 77] — ‘Erkek vefakâr, kadın cefakâr’ [7, 210-б.].

‘Ажарлуу аял — адамдын периштеси, акылдуу аял — эркектин шериктеши’ [6, 25-б.] — ‘Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir’ [10, 120-б.].

‘Жакшы аял — дөөлөт, жаман аял — мээнет’ [6, 44] — ‘Kadın var ev uyarar, kadın var ev uyar’ [2, 185-б.].

‘Жакшы аял — жаман эркекти эр кылат, жаман аял — жакшы эркекти жер кылат’ [6, 44-б.] — ‘Kadın var, kocasını yeşil yaprak eder, kadın var kocasını toprak eder’ [7, 504-б.].

‘Жакшы катын — капкалуу шаар’ [8, 120-б.] — ‘Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet’ [2, 68-б.].

‘Жакшы катын жаман эрди зор кылат, жаман катын жакшы эрди кор кылат’ [6, 54-б.] — ‘Kadın var sana bakar, kadın var can uyar’ [7, 504-б.].

‘Зайыптарсыз ак ордо караңгы’ [9, 104-б.] — ‘Kadınsız ev olmaz’ [7, 506-б.].

‘Катындын тууганы келсе күндө күрүч, эрдин тууганы келсе күндө уруш’ [6, 145-б.] — ‘Hanım hisımı gelince oklavalar tıkr tıkr, beyin hisımı gelince dişler takır takır’ [10, 114-б.].

‘Катын өлсө камчы сап, кайра төшөк жаңырат’ [9, 115-б.] — ‘Atın ölürse tay, karın ölürse kız al’ [10, 78-б.].

‘Катыны жок үй — жетим’ [9, 116-б.] — ‘Kadınsız hane kuşsuz kafese benzer’ [10, 102-б.].

‘Катыны жамандын казаны сынык, эркеги жамандын бычагы ийри’ [9, 120-б.] — ‘Erkeğin iyisi eşliğinden, kadının iyisi döşeginden bellidir’ [7, 302-б.].

‘Катынга бийлик тийсе, теңирин тааныбайт’ [6, 120-б.] — ‘Kadının hükmettiği evde mutluluk olmaz’ [7, 507-б.].

‘Үйдү кырк эркек толтура албайт, бир аял толтурат’ [6, 240-б.] — ‘Yuvayı dört kırk uyar’ [10, 245-б.].

‘Эки катын аламын деп, не балээге калыптырмын’ [6, 302-б.] — ‘Kadının biri ala, ikisi beladır’ [7, 507-б.].

‘Эстүү зайып жартыны бүтөйт, кысканы узартат’ [6, 307-б.] — ‘Eti ciğer eden de avrat, ciğeri et eden de’ [2, 65-б.].

Күйөө, эр, жубай, жар, жолдош / koca, eş, zevce — бир аялдын никелештиги эркек / bir kadının evlenmiş olduğu erkek.

Сөзмө-сөз же айрым сөздөрү окшош макалдар:

‘Эр кайда, катын ошол жерде’ [9, 340-б.] — ‘Kadının yeri kocasının yanındır’ [10, 102-б.].

‘Эрдин азыткысы катын’ [6, 310-б.] — ‘Erkeğin şeytani kadın’ [2, 63-б.].

‘Эрсиз катын — жүгөнсүз ат’ [6, 310-б.] — ‘Ersiz avrat, yularsız at’ [10, 35-б.].

‘Эрди эр кылган да, жер кылган да — аял’ [6, 310-б.] — ‘Kocasını vezir eden de, rezil eden de karısıdır’ [2, 75-б.].

‘Эжеме ишенип эрсиз калдым’ [6, 297-б.] — ‘Ablasına inanan kız kocasız kalmış’ [10, 45-б.].

‘Отуз уулуң болгончо осурак чалың болсун’ [6, 210-б.] — ‘Otuз ođlan olacađına bir oturak kocan olsun’ [10, 445-б.].

Мааниси окшош макалдар:

‘Жакшы эрге кыз барса, сылап сылап султан кылат; жаман эрге кыз барса, уруп согуп ултан кылат’ [9, 105-б.] — ‘İyi koca karıyı gül yaprak, kötü koca kül toprak eder’ [10, 121-б.].

‘Күйөө келсе, кыз даяр’ [8, 214-б.] — ‘At beslenirken, kız istenirken’ [10, 87].

‘Күйөөгө жетпей кыз тынбайт’ [8, 214-б.] — ‘Gelin olmak isteyen kız öleyim der, evlenmek isteyen ođlan gurbete gideyim der’ [10, 147-б.].

‘Эр айласы — бир, катын айласы — миң’ [8, 328-б.] — ‘Kadının fendi erkeđi yendi’ [7, 507-б.].

‘Эрди-катын урушат, эси кеткен болушат’ [8, 330-б.] — ‘Karı-koca ipek, araya giren köpektir’ [10, 177-б.].

‘Эрди-катын бир үйдүн — айы менен күнү’ [6, 302-б.] — ‘Deđirmen iki taştan, muhabbet iki baştan’ [10, 95-б.].

‘Эрдин тебетейине карап зайыбын сына’ [6, 302-б.] — ‘İyi kadının kocası cübbesinden belli olur’ [10, 104-б.].

Келин / gelin — аялга кайындары тарабынан аталышы / ođlunun eşini ifade eder.

Сөзмө-сөз же айрым сөздөрү окшош макалдар:

‘Кызым сага айтам, келиним сен ук’ [9, 124-б.] — ‘Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit’ [10, 187-б.].

‘Келиндин аягынан, койчунун таягынан’ [6, 148-б.] — ‘Gelin ayađından, çoban dayađından’ [10, 147-б.].

Мааниси окшош макалдар:

‘Келин жаман эмес, келген жери жаман’ [8, 184-б.] — ‘Gelin gelin deđil, gittiđi yer gelin olmalı’ [10, 147-б.].

‘Кайнененин камырынан’ [6, 143-б.] — ‘Gelin kaynana toprađındandır’ [10, 147-б.].

‘Жүгүргөн калат, буюрган алат’ [8, 154-б.] — ‘Gelini ata bindirmişler, “ya nasip” demiş’ [2, 92-б.].

Жеңе / yenge — күйөөнүн кичүү бир туугандары тарабынан келинге айтылат / kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı.

Абысын / elti — эркек туугандардын аялдары / kocasının erkek kardeşlerinin eşleri.

Мааниси окшош макалдар:

‘Агам кимди алса жеңем ошол, эжемди ким алса жездем ошол’ [8, 11-б.] — ‘Kızım kimi severse güveyin odur, ođlun kimi severse gelinin odur’ [7, 524-б.].

‘Абысын, жеңе эп болбос, өпкө, карын эт болбос’ [6, 54-б.] — ‘Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz’ [2, 72-б.].

‘Абысын андышкан жоо, күнү күйүшкөн жоо’ [6, 55-б.] — ‘Kuma gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş’ [2, 78-б.].

‘Жакшы абысынга барганча, жаман сандыгынды оодар’ [9, 118-б.] — ‘Elti eltiden hoş olmaz, elti eteđinden peş olmaz’ [7, 392-б.].

Жогорудагы макалдар, сөздүгү же маани-мазмуну жагынан дээрлик бирдей болуп, айрым гана фонетикалык, лексикалык өзгөчөлүктөрү болбосо, тектеш эки тилдин жалпылыгын айкындап, маданий-тарыхый өнүгүштүн окшоштугун далилдеп турат. Албетте, теги бир болгон кыргыз жана түрк тилдеринде орток макалдардын саны абдан көп, бирок социалдык, географиялык, диалектилик айырмачылыктарды эске алганда мааниси жагынан дал келбеген айырмалуу макалдардын да саны аз эмес экендиги көрүнөт. Алардын катарындан изилдөөбүзгө ылайык, өрнөктөрдөн бере турган болсок: ‘Төркүнү жакындын төшөгү жыйылбайт’, ‘Жаман эркек тууганчыл, жаман катын төркүнчүл’. Бул макалдарга маанилик жагынан туура келген макал түрк тилинде кездешпейт, анткени кыргыз тилинде келиндин өз тууган-уругуна төркүн, күйөөсүнүн туугандарына кайын-журт сөзү айтылса, түрк тилинде эки тарапка да бир эле тууган маанисинде akraba же hisim терминдери колдонулат. ‘Gelin olmayan kızın vebalı amcasının ođlunun boynuna’ кыргызча сөзмө-сөз которулушу ‘Келин болбой калган кыздын убалы атасынын ага-инисинин уулунун мойнунда’ макалы түрк коомунда тууган-туушкандардын ортосундагы нике (эндогамия) түрүн чагылдырып турат. Салтка ылайык, ата-теги бир болгон адамдардын баш кошуусуна жол берилет. Ал эми кыргыз коомунда аталаш туугандардын ортосундагы никеге тыюу салынып, бөлөлүк никелер бар экендиги белгилүү. Ушул сыяктуу макал, лакаптарда эки элдин өзүнө мүнөздүү улуттук өзгөчөлүктөрүнө жараша айырмачылыктарды байкоого болот [11, 69-б.].

Адабияттар

1. Кыргыз элинин оозеки чыгармачылык тарыхынын очерки. — Фрунзе: Илим басмасы — 1973. — 115-б.
2. Aksoy Ö. A. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 / Ö. A. Aksoy. — İnkilâp, İstanbul — 1993. — 15–185 s.
3. Чоротегин Т. Махмуд Кашгар Барсканинин “Дивану лугати т-түрк” эмгеги — түрк элдеринин тарыхы боюнча көөнөргүс булак / Т. Чоротегин. — Бишкек, 2017. — 106–251–252 б.
4. Atlı S. Divânu Lugâti ‘t-Türk teki Atasözleri Üzerine Yapılan Bir Çalışma: Abdülhad Nuri ve ‘Atalar Sözü’ / Atlı S. Manisa. — İstanbul, 2019. — 31 s.
5. Gömeç S. Y. Divanü Lugâti ‘t-Türk te Akrabalık Bildiren Terimler / S. Y. Gömeç — Ankara — 2002. — 136–140 s.
6. Кыргыз макал — лакаптары. — Фрунзе: Кыргызстан, 1982. — 65–310-б.
7. Aksoy Ö. A. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 / Ö. A. Aksoy — İnkilâp. — İstanbul, 1993. — 310–507 s.
8. Киргизско-русские пословицы, поговорки и изречения. — Фрунзе: Мектен, 1979. — 74–330-б.
9. Закиров С. Кыргыз элинин макал-лакаптары / С. Закиров. — Фрунзе, 1962. — 45–124-б.
10. Çobanođlu Ö. Türk Dünyasında Ortak Atasözleri Sözlüğü, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları / Ö. Çobanođlu. — Ankara, 2004. — 114–187 s.
11. Султанмуратова М. Лакаптардын мүнөздүү өзгөчөлүктөрү / М. Султанмуратова // Вестник Бишкекского гуманитарного университета им. К. Карасаева. — 2015. — № 1. — С. 68–70.